

Innhold

Forord til 2. utgave	17	Pasientens samtykke	39
Forord til 1. utgave	19	<i>Samtykkekompetanse</i>	39
Introduksjon	21	Øyeblikkelig hjelp	40
		<i>Unntak fra plikten til å yte øyeblikkelig hjelp</i>	40
		Jordmors taushetsplikt, opplysningsplikt/-rett og meldeplikt	41
		<i>Hva taushetsplikten omfatter</i>	41
		<i>Forbud mot journalsnoking</i>	41
		<i>Særlige regler om opplysningsplikt</i>	42
		<i>Meldeplikt</i>	42
		Pasientjournal	42
		Referanser	44
Del 1 Rammer for jordmorvirksomheten		3 Jordmorvirksomheten	45
1 Internasjonale føringer for jordmorvirksomhet	25	Tone Kringeland	
Anne Margrethe Fylkesnes		Mål med jordmorvirksomheten	45
Verdens helseorganisasjon	25	Jordmors ansvar og funksjon	45
International Confederation of Midwives	26	<i>Kunnskapsgrunnlag</i>	46
Internasjonale etiske retningslinjer for jordmødre	27	<i>Intersektorielt samvirke</i>	48
The European Midwives Association	29	<i>Forskning, utvikling og kvalitetssikring</i>	49
Utfordringer for norsk jordmorvirksomhet	29	Referanser	50
Referanser	31	4 Ulike syn på svangerskap og fødsel	51
2 Lover og forskrifter	32	Ellen Blix	
Bjørnar Eilertsen		Hva er normalt?	51
Sentral felles lovgivning for helsepersonell – jordmors plass	32	Ulike syn på fødselen	52
Organisering av helse- og omsorgstjenesten	32	Medikalisering – velsignelse og forbannelse	53
Sentrale begreper i helsepersonelloven og pasient- og brukerrettighetsloven	33	En ny modell	54
<i>Pasient</i>	33	Referanser	55
<i>Pårørende og nærmeste pårørende</i>	33		
<i>Helsepersonell</i>	33		
Forsvarlighetskravet	34		
<i>Plikt til å være faglig oppdatert</i>	34		
<i>Forholdet til annet helsepersonell</i>	35		
<i>Rundskriv og retningslinjer</i>	35		
Retten til helsehjelp	36		
Pasientens rett til medvirkning og informasjon	36	Del 2 Forskning	
<i>En forutsetning for pasientmedvirkning</i>	37	5 Et kvinnefag i utvikling	59
<i>Informasjon om risiko</i>	37	Gunnhild Blåka	
<i>Unngå personlige oppfatninger</i>	38	Et «kvinneledet» føderom vokser fram – perioden 1880–1960-årene	60
<i>Informasjon til mindreårige</i>	38	Et spesialisert moderne føderom finner sin form – 1970-årene	62

Fødselen som noe mer enn en medisinsk hendelse – fra 1990-årene og fram til i dag.....	64
Referanser	65

Del 3 Seksuell og reproduttiv helse

6 Kunnskapsbasert praksis..... 66

Liv Merete Reinar og Ellen Blix	
Forskjellige typer kunnskap	66
<i>Forskningsbasert kunnskap</i>	66
<i>Erfaringsbasert kunnskap</i>	67
<i>Brukerkunnskap</i>	67
Kunnskapsbasert jordmorpraksis.....	68
<i>Fem trinn i kunnskapsbasert jordmorpraksis</i>	68
Faglige retningslinjer	72
Et eksempel på hvordan jordmor kan arbeide kunnskapsbasert	73
<i>Å føde i vann</i>	73
<i>Trinn 1: Å stille spørsmål</i>	73
<i>Trinn 2: Å lete etter svar</i>	74
<i>Trinn 3: Å vurdere forskningen kritisk</i>	74
<i>Trinn 4: Å sette kunnskapen ut i praksis</i>	74
<i>Trinn 5: Å evaluere</i>	75
Noen utfordringer med kunnskapsbasert praksis	75
Referanser	77

7 Forskning..... 79

Ellen Blix	
Hva er forskning?.....	79
<i>Forskningsprosessen</i>	79
<i>Forskningsetikk</i>	80
<i>Helseregistre</i>	81
Jordmødre og forskning.....	81
Referanser	82

8 Perinatal epidemiologi..... 83

Ellen Blix	
Hva er perinatal epidemiologi?.....	83
<i>Begreper knyttet til perinatal epidemiologi</i> ...	84
<i>Deskriptiv og analytisk epidemiologi</i>	84
Risiko	85
Screening	86
<i>Medisinsk fødselsregister</i>	89
Referanser	89

9 Kvinnehelse..... 93

Johanne Sundby	
Hvorfor «kjønne» medisinen?	93
Hvordan påvirker kjønn selve helsebegrepet? ...	94
<i>Kjønn og legemidler</i>	94
<i>Diskriminerer helsetjenesten kvinner?</i>	95
Reproduttiv helse	95
<i>Reproduttiv helse i et globalt perspektiv</i>	96
Familiebegrepet og familiedannelse.....	98
<i>Hvem får barn – og hvem skal kunne få?</i>	98
<i>Moderskap og ambivalens</i>	99
<i>Moderskapet og jordmødrene</i>	99
Referanser	100

10 Reproduttiv helse blant innvandrerkvinner..... 101

Kjersti Sletten Bakken og Vigdis Aasheim	
Begrepsavklaringer og regelverk	101
<i>Definisjoner</i>	101
<i>Årsaker til innvandring</i>	102
<i>Regler for opphold i og innreise til Norge</i>	103
Innvandrerbefolkningen i Norge.....	103
Etniske forskjeller i helse	105
<i>Teorier om etniske forskjeller i helse</i>	105
Reproduttiv helse hos innvandrerkvinner i Norge	106
<i>Familieplanlegging, prevensjon og abort</i>	106
<i>Graviditet</i>	107
<i>Fødsel</i>	107
<i>Barsel</i>	109
Ulike kulturelle forestillinger.....	110
Omsorg for og kommunikasjon med innvandrerkvinner	110
Referanser	111

11 Pubertet, menstruasjonssyklus, klimakterium..... 115

Mette Haase Moen	
Fosterliv og barndom	115
Puberteten.....	115
<i>Unormal pubertet</i>	117

Menstruasjonssyklusen	118	<i>Seksuallivet etter fødsel</i>	152
<i>Hormoner gjennom syklusen</i>	118	Seksuelle dysfunksjoner	155
<i>Endringer i uterus gjennom syklusen</i>	118	<i>Kvinnelige dysfunksjoner</i>	156
<i>Symptomer gjennom syklusen</i>	120	<i>Mannlige dysfunksjoner</i>	158
<i>Unormale blødninger</i>	120	<i>Parproblemer</i>	158
<i>Hysterektomi</i>	121	Referanser	160
Klimakteriet	121	13 Prevensjonsveiledning	164
<i>Årene før menopausen</i>	121	Siri Foyn og Lita Tobiassen	
<i>Menopausen</i>	122	Et historisk tilbakeblikk	164
<i>Postmenopausen</i>	122	<i>Katti Anker Møller og mødrehygiene-</i>	
<i>Behandling</i>	123	<i>kontorene</i>	164
Referanser	124	<i>Karl Evang og arbeidet for seksuell</i>	
12 Sexologi	126	<i>opplysning</i>	164
Wenche Haaland		<i>Kort om tidligere tiders prevensjonsmetoder</i> ..	165
En kort historisk oversikt	127	Hvordan bør det veiledes om prevensjon?	166
<i>Kampen mot onanien</i>	127	<i>Kunnskapsgrunnlag</i>	166
<i>To nordiske pionerer for seksuell opplysning</i> ..	128	<i>Systemteoretisk grunnlagstenkning</i>	166
<i>Mot en seksuell revolusjon i den vestlige</i>		<i>Kommunikasjonsprosessen</i>	167
<i>verden</i>	128	<i>Løsningsfokustert tilnærming – LØFT</i>	168
<i>Seksualiteten i kunsten</i>	129	<i>Helse og livsstil</i>	168
Seksualitet og kulturforskjeller	130	<i>Empatisk kommunikasjon</i>	169
Hva er seksualitet?	131	<i>Ulike kulturer</i>	171
<i>Seksuell helse</i>	132	Veiledningssituasjoner med kommentarer og	
Sexologi som fag	133	forslag til løsninger	172
<i>Hva er kjønn?</i>	133	<i>Eksempel 1: Postpartumsamtale</i>	173
<i>Kjønnsidentitet</i>	134	<i>Eksempel 2: Konsultasjon ved helsestasjon</i>	
<i>Kjønnsroller</i>	135	<i>for ungdom</i>	173
<i>Seksuell orientering</i>	135	Jordmors rett til å rekvirere hormonpreparater	175
Hvordan møter vi kvinnens og mannens		Om ulike prevensjonsmidler og -metoder	176
seksualitet profesjonelt?	137	<i>LARC versus SARC</i>	178
<i>Bearbeiding av egne holdninger</i>	137	Hormonelle preparater	178
<i>PLISSIT-modellen</i>	139	<i>Kombinasjonspreparater</i>	178
Kvinnelig og mannlig seksualitet	140	<i>Gestagenpreparater</i>	181
<i>Sansing som kilde til seksuell aktivering</i>	140	<i>Spiral</i>	182
<i>Seksuell responsyklus</i>	142	Barrieremetoder	183
<i>Lubrikasjon</i>	143	<i>Kondom og femidom</i>	183
<i>Orgasmen</i>	144	<i>Pessar/cervikalkopp</i>	183
<i>Kvinnelig og mannlig ejakulasjon</i>	145	Andre prevensjonsmetoder	184
Seksualitet i ulike livsfaser	145	<i>Nødprensjon</i>	184
<i>Barn og seksualitet</i>	145	<i>Sterilisering</i>	185
<i>Ungdom og seksualitet</i>	146	<i>Amming og prevensjon</i>	186
<i>Fertil alder og seksualitet</i>	147	Referanser	187
<i>Infertilitet og seksualitet</i>	148		
<i>Alderdom og seksualitet</i>	149		
Seksuell helse i svangerskap og etter fødsel	150		
<i>Svangerskap og seksualitet</i>	150		

14 Bilettdiagnostikk i svangerskapsomsorg	
- den store endringa i vår tid	189
Sturla H. Eik-Nes	
Informasjon – nesten frå konsepsjon til fødsel..	189
Fosterundersøkinga i tida rundt veke 18.....	190
Invasiv fostermedisin.....	190
Fostersjukdom og hemodynamikk	192
Framtida	192
Referansar	193
15 Genetikk	194
Hildegunn Høberg-Vetti og Gunnar Houge	
Genetiske årsaker til utviklingsavvik.....	194
<i>Hvor hyppig forekommer medfødte utviklingsavvik?</i>	194
<i>Genomet vårt</i>	195
<i>Genetiske sykdomsmekanismer</i>	196
Mendelske sykdommer	198
<i>Autosomalt recessiv sykdom</i>	198
<i>Autosomalt dominant sykdom</i>	199
<i>X-bundet sykdom</i>	200
<i>Én sykdom – flere gener / ett gen – flere sykdommer</i>	201
Kromosomsykdommer	201
<i>Numeriske kromosomfeil</i>	202
<i>Strukturelle kromosomfeil</i>	202
Prenatal diagnostikk ved genetisk sykdom.....	204
<i>Ikke-invasive metoder for fosterdiagnostikk</i> ..	205
<i>Invasive metoder for fosterdiagnostikk</i>	206
<i>Preimplantasjonsdiagnostikk</i>	207
<i>Henvising til fosterdiagnostikk</i>	208
Genetisk utredning og veiledning	208
<i>Genetisk testing</i>	208
Referansar	209
Befruktning	215
<i>Zygoten og de første celledelingene (mitosene)</i> ..	216
<i>Spesialisering</i>	216
<i>Er egget rundt?</i>	217
Utfordringer for det befruktete egget	218
<i>Sørge for vedlikehold av decidua</i>	218
<i>Sørge for at decidua slipper pre-embryoet inn i vevet</i>	219
<i>Sørge for at mors immunapparat ikke angriper det implanterende pre-embryoet</i>	219
<i>Sørge for blodforsyning til den voksende placenta</i>	220
Det underlige mennesket	220
Referanse	220
17 Assistert befruktning	221
Arne Sunde	
Ulike metoder	221
<i>Inseminasjon</i>	222
<i>Befruktning utenfor kroppen</i>	223
<i>Bivirkninger ved assistert befruktning</i>	223
Preimplantasjonsdiagnostikk	224
Nye familier	224
Referansar	224
18 Svangerskapets anatomi og fysiologi	225
Bjørn Backe	
Anatomi.....	225
<i>Genitalregionen</i>	225
<i>Vagina</i>	226
<i>Uterus</i>	228
<i>Ovariene</i>	229
<i>Vev, muskulatur og nerver</i>	229
<i>Knokler</i>	232
<i>Fødselskanalen</i>	234
Svangerskapets fysiologi.....	238
<i>Placentahormoner</i>	238
<i>Væskeretensjon og vektøkning</i>	240
<i>Hjerte- og karsystemet</i>	241
<i>Koagulasjonssystemet</i>	244
<i>Uterus</i>	244
<i>Huden</i>	245
<i>Gastrointestinalsystemet</i>	245
<i>Urogenitalsystemet</i>	245
Referansar	246

Del 4 Svangerskapet

16 Befruktning og endokrinologi etter befruktning	213
Arne Sunde	
Dannelsen av kjønnsceller	213
<i>Meiosen</i>	213
<i>Egg og sædceller har ulik historie</i>	213

19 Placenta, navlesnor og fostervann	247	<i>Jordmors ansvars- og funksjonsområde i svangerskapsomsorgen</i>	274
Kjell Åsmund Salvesen		Basisprogrammet i svangerskapsomsorgen	275
Placenta – morkaken	247	Dokumentasjon i svangerskapsomsorgen	278
<i>Implantasjon</i>	247	Å endre levevaner	280
<i>Trofoblaster</i>	248	<i>Motiverende intervju</i>	280
<i>Immunologi</i>	248	<i>Kosthold</i>	280
<i>Blodstrøm</i>	249	<i>Fysisk aktivitet</i>	281
<i>Anatomisk oppbygning</i>	249	<i>Graviditet og arbeidsliv</i>	281
<i>Placentas oppgaver</i>	249	<i>Tobakk</i>	281
<i>Placentas lokalisasjon</i>	251	<i>Legemidler</i>	282
<i>Undersøkelse av placentafunksjon</i>	252	<i>Alkohol</i>	282
Navlesnoren	252	<i>Vold i nære relasjoner</i>	282
Undersøkelse av placenta og navlesnor etter fødselen	254	Kartlegging og undersøkelser	283
Fostervannet	255	<i>Edinburgh postnatale depresjonsskår</i>	283
Referanser	256	<i>Gynekologisk og obstetrisk anamnese</i>	283
		<i>Abdominale undersøkelser</i>	283
20 Embryoets og fosterets utvikling	257	Informasjon om fødsel og barseltid	284
Harm-Gerd K. Blaas		Referanser	285
Introduksjon	257	22 Svangerskapsimmunologi	288
Definisjon av embryoets og fosterets alder	259	Martina Moter Erichsen	
Første trimester: fra 2 uker		Bakgrunn og definisjoner	288
+ 0 dager til 13 uker + 6 dager	259	Antistoff og immunisering	289
<i>Embryonalperioden</i>	259	Hemolytisk sykdom hos foster og nyfødt	290
<i>Føtalperioden</i>	264	<i>RhD-hemolytisk sykdom</i>	291
Andre trimester: fra 14 uker + 0 dager til 27 uker + 6 dager. Tredje trimester: fra 28 uker		<i>Annen hemolytisk sykdom hos foster og nyfødt</i>	293
+ 0 dager fram til fødsel ved termin	265	<i>AB0-hemolytisk sykdom hos nyfødte</i>	293
<i>Vekst, modning, overlevelse</i>	265	Behandling av hemolytisk sykdom hos foster og nyfødt	294
<i>Sentralnervesystemet</i>	265	Immunhematologisk svangerskapskontroll	294
<i>Hjertet</i>	267	Blodplateimmunisering	295
<i>Lungene</i>	268	Referanser	296
<i>Mage-tarm-kanalen</i>	268	23 Psykiske, sosiale og sosioøkonomiske endringer i svangerskapet	297
<i>Nyrene og urinveiene</i>	269	Ingeborg Ulvund	
<i>Skjelett og bevegelser</i>	269	Svangerskapet – en overgangsfase	297
<i>Huden</i>	270	<i>Den gravide kvinnen</i>	298
Referanser	270	<i>Den kommende far</i>	299
21 Svangerskapsomsorg	272	Familie, parforhold og foreldreskap	300
Ingvild Aune og Ingunn Sylte Kolset		<i>Mor, medmor og jordmor</i>	300
Organisering av svangerskapsomsorgen – et tilbakeblikk	272	Forventninger til jordmor i svangerskapsomsorgen	301
Dagens organisering av svangerskapsomsorgen i Norge	272	<i>Jordmor i møte med nye familier</i>	301
<i>Helsefremmende kontra sykdomsforebyggende folkehelsearbeid</i>	273		

<i>Jordmors foreldrestøttende arbeid</i>	302	Infeksjonssykdommer.....	345
Rettigheter i forbindelse med svangerskap, fødsel og barseltid.....	303	<i>Urinveisinfeksjoner</i>	346
<i>Foreldreansvar</i>	303	<i>Candida-infeksjon</i>	347
<i>Stønads- og permisjonsregler</i>	304	<i>Gruppe A-streptokokker</i>	347
<i>Stønad ved alvorlig sykdom eller død</i>	305	<i>Gruppe B-streptokokker</i>	347
Referanser.....	306	<i>Røde hunder (rubella)</i>	349
24 Metoder for fosterovervåking i svangerskapet	308	<i>Vannkopper (varicella)</i>	349
Eva Tegnander og Sturla H. Eik-Nes		<i>Herpes genitalis</i>	350
Palpasjon av uterus.....	309	<i>Kondylomer</i>	350
<i>Leopolds håndgrep</i>	309	<i>Cytomegalovirus</i>	351
<i>Sharmas modifiserte Leopolds håndgrep</i>	311	<i>Hepatitt B</i>	351
<i>Symfyse-fundusmål</i>	311	<i>Hepatitt C</i>	352
Auskultasjon.....	313	<i>Parvovirus – den femte barnesykdommen</i>	352
<i>Jordmorstetoskop</i>	314	<i>Toksoplasmose</i>	353
<i>Auskultasjon med Doppler-ultralyd</i>	314	<i>Malaria</i>	354
Fosteraktivitet.....	315	Seksuelt overførte sykdommer.....	354
<i>Bevegelsesmønster</i>	315	<i>Genital klamydia</i>	354
<i>Forandring i fosterbevegelsene</i>	315	<i>Syfilis</i>	354
<i>Overvåking av fosteraktivitet</i>	316	<i>Gonoré</i>	355
Ultralyd i svangerskapsomsorgen.....	317	<i>Hiv-infeksjon</i>	355
<i>Lover og retningslinjer</i>	317	Blødninger i svangerskapet.....	356
<i>Etikk</i>	318	<i>Placenta praevia – forliggende morkake</i>	357
<i>Jordmødre og ultralyd</i>	320	<i>Vasa praevia – forliggende blodkar</i>	358
<i>Hva er ultralyd?</i>	321	<i>Abruptio placentae – placentalsøsning</i>	358
<i>Ultralydundersøkelse i første trimester</i>	321	Bekkenløsning – bekkenleddssyndromet.....	359
<i>Ultralydundersøkelse i andre trimester</i>	323	Flerlingssvangerskap, transfusjonssyndrom.....	360
<i>Ultralydundersøkelse i tredje trimester</i>	328	Svangerskapsindusert hypertensjon, preeklampsi, eklampsi.....	363
<i>Blodstrømsmålinger – Doppler-ultralyd</i>	329	<i>Årsak og forekomst</i>	363
<i>Fostermedisin</i>	329	<i>Symptomer og funn</i>	365
Fosterets vekst og utvikling.....	331	<i>Behandling</i>	366
<i>Direkte fostermål basert på ultralydteknologi – føtometri</i>	332	<i>HELLP-syndrom</i>	367
<i>Estimering av vekt og vurdering av vekst – fra millimetermål til praktisk informasjon</i> ...	335	<i>Eklampsi</i>	367
Referanser.....	338	<i>Prognose, gjentakelsesrisiko, profylakse</i>	368
25 Komplikasjoner i svangerskapet	343	IUGR – intrauterin veksthemning.....	368
Bjørn Backe		Oligohydramnion og polyhydramnion.....	370
Blæremola (mola hydatidosa).....	343	Hudsykdommer, kløe.....	370
Spontanabort.....	343	<i>Svangerskapskløe – pruritus gravidarum</i>	370
Cervixinsuffisiens.....	344	<i>Pruritiske urtikarielle papler og plakk i svangerskapet</i>	370
Emesis og hyperemesis.....	344	<i>Intrahepatisk kolestase i svangerskapet</i>	370
		Dyp venetrombose, lungeemboli.....	371
		Referanser.....	372

26 Svangerskap og kroniske sykdommer ...	375	Anomalier i fødselsveiene	398
Bjørn Backe		Brystoperasjoner	398
Diabetes mellitus	375	Fødselsangst	400
Diabetes type 1 og type 2	376	<i>Svangerskapet</i>	400
<i>Screening for preeksisterende, udiagnostisert</i>		<i>Fødselen</i>	403
<i>diabetes</i>	377	<i>Barseltiden</i>	403
<i>Tilrettelagt svangerskapsomsorg for</i>		Spiseforstyrrelser	404
<i>diabetikere</i>	377	<i>Svangerskapet</i>	405
Svangerskapsdiabetes	379	<i>Forebygging av fødselsdepresjon</i>	405
<i>Screening for svangerskapsdiabetes</i>	381	Rusmisbruk	406
<i>Behandling ved svangerskapsdiabetes</i>	381	<i>Svangerskapet</i>	407
Epilepsi	382	<i>Fødselen</i>	409
Stoffskiftesykdommer	382	<i>Barseltiden</i>	409
<i>Hypotyreose</i>	383	Vold og seksuelle overgrep	410
<i>Hypertyreose</i>	383	<i>Svangerskapet</i>	410
<i>Postpartumtyreoiditt</i>	383	<i>Fødselen</i>	412
Astma og lungesykdommer	384	<i>Barseltiden</i>	413
Nyresykdommer	384	Referanser	414
Hypertensjon	384	28 Ulike fødesteder	418
Hjertesykdommer	384	Ellen Blix	
Mage-tarm-sykdommer	385	Organisering av fødselsomsorgen i Norge	418
Koagulasjonsforstyrrelser	385	Kvinneklinikker og fødeavdelinger	418
<i>von Willebrand-syndrom</i>	385	<i>Seleksjon innad i kvinneklinikker og</i>	
<i>Hemofili A og B</i>	386	<i>fødeavdelinger</i>	419
<i>Trombofili</i>	386	Fødestuer	419
Anemi	386	<i>Frittstående fødestuer</i>	419
Revmatiske sykdommer	387	<i>Jordmorstyrte fødeenheter i sykehus</i>	419
<i>Systemisk lupus erythematosus</i>	387	<i>Overflyttinger fra fødestue til kvinneklinikk</i>	420
<i>Revmatoid artritt</i>	387	eller fødeavdeling	420
<i>Antifosfolipidsyndrom</i>	388	Planlagt hjemmefødsel	420
Psykiske lidelser	388	Transportfødsler og uplanlagte hjemme-	
Opioidavhengighet	389	fødsler	421
<i>Legemiddelassistert rehabilitering – LAR</i>	389	Hva betyr fødestedet?	422
Overvekt/adipositas	390	<i>Informasjon til gravide kvinner om valg av</i>	
Referanser	391	<i>fødested</i>	422
27 Tilstander hos kvinnen som kan påvirke		Referanser	423
svangerskap, fødsel og barseltid	393	29 Å fremme normal fødsel	424
Ingebjørg Laache		Ellen Blix	
Nedsatt fysisk funksjonsevne	393	En normal fødsel	424
<i>Svangerskap og fødsel</i>	393	Inngrep i fødselsforløpet	425
<i>Barseltiden</i>	394	<i>Mindre intervensjoner i fødselsforløpet</i>	425
Kvinnelig omskjæring – kjønnslemlestelse	394	Ulike modeller for fødselsomsorg	426
<i>Svangerskapet</i>	394	Fødselssmerter	427
<i>Fødselen</i>	396	Fødselsforberedende kurs	427
<i>Barseltiden</i>	397		

Fødekvinne.....	427	<i>Sideleie</i>	469
Jordmor	428	<i>Ryggleie</i>	469
Referanser	431	Beskyttelse av kvinnens perineum.....	469
		<i>Ulike håndgrep</i>	471
		<i>Barnet fødes</i>	473
		Referanser	474

Del 5 Fødselen

30 Fødselens dynamikk	435	33 Etterbyrdsfasen	477
Ellen Blix		Anne Brunstad	
Livmor og rier.....	435	En kritisk periode	477
<i>Fødselsriene</i>	436	Løsning og forløsning av placenta	478
Fødselskanalen.....	437	Avventende eller aktiv ledelse av fasen	479
Fosteret og kardinalbevegelsene.....	437	Avnavling av barnet.....	480
Forhold som fremmer og hemmer fødselens framgang.....	439	Referanser	481
Referanser	441	34 Tilknytningsfasen	483
31 Åpningsfasen	442	Anne Brunstad	
Ellen Blix og Stine Bernitz, Anne Brunstad		Fysiologiske og anatomiske endringer.....	483
Fasene i fødselen.....	442	Psykososiale endringer.....	483
Fødselens start	443	Foreldrenes fødselsopplevelse.....	485
Åpningsfasens latensfase	444	Dokumentasjon i forbindelse med fødselen	486
<i>Møtet med kvinnen ved innleggelsen</i>	446	Referanser	487
<i>Observasjoner og undersøkelser ved innleggelsen</i>	446	35 Fødselssmerte og smertelindring	489
Åpningsfasens aktive fase	448	Ingeborg Ulvund	
<i>Jordmors rolle</i>	449	Fødselssmerte og smertelindring i et historisk perspektiv	489
Overgangsfasen	454	Fødselssmerte og smerteopplevelse	490
Referanser	457	<i>Støtte under fødselen</i>	491
32 Utdrivningsfasen	459	<i>Kultur og smerteuttrykk</i>	491
Anne Brunstad		<i>Jordmors syn på fødselssmerten</i>	492
Ellen Blix har skrevet historien om Anna og Amir		Fødselssmerte og smertefysiologi.....	492
Latens og aktiv fase	459	<i>Sekundære smertetilstander</i>	493
<i>Fosterovervåking</i>	463	<i>Den fysiologiske fødselssmerten</i>	494
<i>Riene i utdrivningsfasen</i>	463	<i>Fødselssmertens fysiologiske innvirkning på kvinnen og fosteret</i>	494
<i>Trykketrang</i>	464	<i>Kartlegging av smerte</i>	495
<i>Forskjellen mellom spontan og instruert trykking</i>	464	Lindring av fødselssmerte.....	495
Fødestillinger.....	466	<i>Forberedelse til fødsel og valg av smertelindring</i>	495
<i>Oppreiste stillinger</i>	467	<i>Ikke-medikamentell smertelindring</i>	496
<i>På knær og albuer</i>	468	<i>Medikamentell smertelindring</i>	500
		Referanser	504

36 Metoder for fosterovervåking under fødselen	507	Langvarig fødsel.....	545
Ellen Blix og Pål Øian, Eva Tegnander		<i>Behandling</i>	545
Vurdering av fosterets tilstand.....	507	Avvikende hodefødsler.....	546
Fosterovervåking med kardiokografi (CTG)..	508	Postpartumbødning.....	548
<i>Kardiokografi (CTG)</i>	509	<i>Diagnostikk og behandling</i>	549
<i>Tolkning av CTG</i>	510	Tvillingfødsel.....	550
<i>Fosterblodprøver i tillegg til CTG</i>	514	<i>Fødsel av monochoriote tvillinger</i>	551
<i>ST-analyse av foster-elektrokardiografi i tillegg til CTG</i>	514	Fødselshjelp ved spesielle tilstander.....	552
<i>Indikasjoner for CTG-overvåking</i>	515	<i>Diabetes mellitus</i>	552
Fosterovervåking med ultralyd.....	515	<i>Epilepsi</i>	552
<i>Bruk av ultralyd under fødselen</i>	515	<i>Hypertensjon og preeklampsi</i>	553
<i>Bruk av ultralyd ved langsom framgang i aktiv del av fødselen</i>	516	<i>Intrauterin veksthemning</i>	553
Referanser.....	519	Dødfødsel og abort.....	554
37 Rifter, episiotomi og suturering	521	<i>Ulike definisjoner</i>	554
Anne Brunstad		Omsorg ved dødfødsler og senabort.....	556
Bekkenbunnens funksjon og kvinnens helse....	521	<i>Sjokkfasen</i>	556
Rifter.....	523	<i>Forberedelse til fødselen</i>	556
<i>Risikofaktorer</i>	525	<i>Å skape minner</i>	557
Episiotomi.....	526	<i>Tid til å ta avskjed</i>	557
Suturering.....	529	<i>Tverrfaglig samarbeid</i>	558
<i>Suturteknikk</i>	529	<i>Prøvetaking, obduksjon og gravlegging</i>	558
Referanser.....	533	<i>Sorgsamtaler og etterkontroll</i>	559
38 Fødsler som krever ekstra oppfølging	536	<i>Jordmødres opplevelser</i>	560
Kjell Åsmund Salvesen, Raija Dahlø		Referanser.....	560
Preterm fødsel.....	536	39 Operative forløsninger	564
<i>Truende for tidlig fødsel</i>	536	Kjell Åsmund Salvesen	
<i>Diagnostikk</i>	537	Sectio caesarea.....	564
<i>Behandling</i>	538	<i>Komplikasjoner</i>	565
<i>Fødselshjelp</i>	539	<i>Jordmors rolle ved keisersnitt</i>	565
For tidlig vannavgang.....	540	Operative vaginale forløsninger.....	565
<i>Diagnostikk</i>	540	<i>Vakuumekstraksjon</i>	566
<i>Prognose og behandling</i>	540	<i>Tangforløsning</i>	567
Vannavgang ved termin.....	541	<i>Komplikasjoner</i>	568
<i>Diagnostikk og behandling</i>	541	Vaginal seteforløsning.....	568
Gruppe B-streptokokker hos gravide og fødende.....	541	<i>Typer av seteleie</i>	568
Overtidig svangerskap.....	542	<i>Manøvrer ved vaginal seteforløsning</i>	568
<i>Prognose og behandling</i>	543	Vaginal setefødsel eller keisersnitt?.....	569
Indusert fødsel.....	543	Referanser.....	571
<i>Diagnostikk og behandling</i>	544	40 Livreddende førstehjelp ved akutte tilstander	573
		Ellen Blix, Torben Wisborg og Pål Øian	
		Etterbyrdsblødning.....	574
		<i>Akuttiltak ved etterbyrdsblødning</i>	574
		<i>Legemidler ved atoniblødning</i>	575

<i>Håndgrep for å forløse placenta</i>	576	<i>Tarmsystemet</i>	603
<i>Håndgrep for å stoppe atoniblødning</i>	577	<i>Muskel- og skjelettsystemet</i>	603
<i>Tamponade av uterus ved atoniblødning</i>	578	<i>Søvnen</i>	604
Eklampsi.....	578	<i>Vekten</i>	604
<i>Akuttiltak ved eklampsi</i>	578	Psykiske og sosiale forandringer	604
<i>Legemidler ved eklampsi</i>	579	<i>Nye roller</i>	604
Uterusinversjon.....	579	<i>Tilknytning</i>	605
<i>Manuell reposisjon av uterus</i>	580	Individuelle samtaler	606
<i>Akuttiltak ved uterusinversjon</i>	581	Referanser	607
Gjenoppliving av kvinnen.....	581	42 Plager og komplikasjoner	609
<i>Akuttiltak ved gjenoppliving av kvinnen</i>	581	Lise Christine Gaudernack og	
<i>Basal hjerte-lunge-redning</i>	582	Liv Merete Reinar	
Skulderdystoci.....	582	De første dagene.....	609
<i>Akuttiltak ved skulderdystoci</i>	582	Den senere barselperioden	610
<i>Håndgrep ved skulderdystoci</i>	582	Uterus	610
<i>Observasjon av mor</i>		<i>Endometritt</i>	610
<i>og barn etter skulderdystoci</i>	584	<i>Postpartumblødning</i>	612
Fostervannsemboli.....	584	Smerter i perineum	613
<i>Akuttiltak ved fostervannsemboli</i>	584	<i>Hematom</i>	613
Framfall av navlesnor	585	Smertelindring	614
<i>Akuttiltak ved framfall av navlesnor</i>	585	Keisersnitt	614
Asfyksi ved fødselen.....	586	<i>Sårinfeksjon</i>	614
<i>Akuttiltak ved asfyksi</i>	586	<i>Sårmerter</i>	615
<i>Gjenoppliving av nyfødte</i>	586	Urinveiene.....	615
Trening og teamarbeid.....	587	<i>Urininkontinens</i>	616
Referanser	589	<i>Infeksjon i urinveiene</i>	618
		Mage- og tarmproblemer	618
		<i>Obstipasjon</i>	618
		<i>Hemoroider</i>	619
		<i>Analfissur</i>	619
		<i>Analinkontinens</i>	619
		<i>Sfinkterskader</i>	620
		Ryggmerter	620
		Hodepine	621
		<i>Migræne</i>	622
		<i>Spinalhodepine</i>	622
		<i>Hypertensjon, preeklampsi, eklampsi</i>	623
		Trombose og emboli.....	624
		Psykiske og sosiale forandringer	624
		<i>Tretthet, utmattelse</i>	625
		<i>Postpartumdepresjon</i>	626
		<i>Postpartumpsykose</i>	628
		Etterkontroll	628
		Kvinner med særskilte behov	629
		Referanser	629

Del 6 Barseltiden og kvinnen

41 Barselomsorg

593

Eva Susanne Binnie og Liv Merete Reinar, Marit Alice Venheim

Barselomsorgen i et historisk perspektiv.....

593

Organisering av barselomsorgen.....

595

Nasjonale retningslinjer om barselomsorg

595

Tidlig hjem etter fødsel.....

596

Behov for oppfølging.....

597

Barseltiden de første dagene.....

598

Fysiologiske og anatomiske forandringer.....

598

Endokrinologiske forandringer

599

Involusjon.....

599

Normal sårtilheling.....

601

Sirkulasjons- og respirasjonssystemet

602

Urinveiene og bekkenbunns-muskulaturen

602

Del 7 Barseltiden og barnet

43 Det friske nyfødte barnet 635

Kåre Edvard Danielsen

Fysiologiske tilpasninger i nyfødtp perioden..... 635

Vekt, lengde og hodeomkrets..... 635

Lunger og respirasjon 636

Hjerte og kretsløp 637

Munnhulen og mage-tarm-kanalen 638

Nyrer og genitalier 639

Blodet og koagulasjonssystemet..... 641

Metabolske og hormonelle endringer 641

Blodglukose..... 642

Kalsium og D-vitamin 642

Kroppstemperatur..... 642

Brystsvull og blødning 643

Immunapparatet..... 643

Morsmelk 643

Det nyfødte barnets hud..... 644

Rødme i huden 644

Papler 644

Forandringer i blodkar..... 645

Pigmentflekker..... 645

Navlen 646

Undersøkelse og observasjon av barnet..... 646

Apgarskår 646

Legeundersøkelse av det nyfødte barnet 646

Screeningprogrammer for nyfødte barn 648

Medfødte metabolske sykdommer..... 648

Hørsel..... 649

Pulsoksymetri..... 650

Vaksinasjon av nyfødte i barselavdelingen 651

Referanser 651

44 Det syke nyfødte barnet 656

Alf Meberg, Raija Dahlø

«The golden minutes»..... 656

Symptomer på sykdom 658

Barn med lav fødselsvekt..... 660

Store barn..... 661

Syndromer og medfødte misdannelser..... 661

Kromosomfeil..... 662

Medfødte hjertefeil..... 663

Leppe-kjeve-ganespalte 663

Misdannelser i mage-tarm-kanalen 664

Misdannelser i sentralnervesystemet 664

Nyre- og urinveismisdannelser..... 664

Medfødt diafragmahernie..... 665

Gastroscise – omfalocele 665

Skjelettanomalier..... 665

Premature barn 666

Intensivbehandling..... 666

Komplikasjoner..... 667

Overlevelse..... 668

Individualisert omsorg – familiefokusert

nyfødtdisin..... 669

Etikk – prognose..... 669

Asfyksi..... 669

Den asfyktiske prosessen 670

Hjerneskode 670

Behandling og prognose 671

Resuscitering 672

Tilbakeholdelse og avslutning av

resuscitering..... 675

Hyperbilirubinemi 676

Fysiologiske mekanismer for neonatal

ikterus 676

Patologiske årsaker til ikterus..... 676

Bilirubinecefalopati – kjerneikterus 677

Forebyggende strategier – risikogrupper..... 678

Behandling..... 678

Ukonjugert og konjugert hyperbilirubinemi .. 678

Hypoglykemi 678

Normalfysiologi 678

Risikosituasjoner 679

Symptomer og behandling 679

Neonatale kramper 679

Klinikk – utredning..... 680

Behandling og prognose 680

Infeksjoner 680

Bakterielle infeksjoner 681

Virusinfeksjoner 682

Rusmiddelmisbruk..... 683

Abstinenssymptomer – føtale alkoholskader.. 683

Omsorgssvikt..... 684

Tidlig hjemreise..... 684

Transport av nyfødte 685

Tilstander som krever spesielle tiltak 685

Når barn blir overflyttet til nyfødtafdeling –

separasjon mellom mor og barn 687

Referanser 689

Del 8 Barseltiden og amming

45 Mor-barn-vennlige sykehus	697	<i>Ammestillinger</i>	718
Mette Ness Hansen		<i>Selvregulering og samsoving</i>	719
Historikk.....	697	<i>Ammeobservasjon</i>	721
WHO/UNICEFs ti trinn for vellykket amming	698	<i>Ammehjelp etter hjemreise</i>	721
Mor-barn-vennlige sykehus i Norge	702	Vanlige ammeproblemer	722
Dagens situasjon.....	702	<i>Såre brystknopper</i>	722
Referanser	704	<i>Brystspreng og melkespreng</i>	723
46 Brystets anatomi og fysiologi	705	<i>Tilstoppede melkeganger</i>	723
Mette Ness Hansen		<i>Mastitt (brystbetennelse)</i>	724
Brystets anatomi.....	705	<i>For lite melk</i>	725
Forandringer i brystet i svangerskapet og etter		<i>Flate og innadventde brystknopper</i>	726
fødselen	706	<i>Når mor er brystoperert</i>	727
Ammingens fysiologi.....	706	<i>Brystskjold</i>	727
Melkeproduksjonen de første dagene etter		<i>Andre ammeproblemer</i>	728
fødselen	707	Amming av barn med spesielle behov.....	728
<i>Opprettholdelse av melkeproduksjonen</i>	708	<i>Amming av premature barn</i>	729
Referanser	709	<i>Amming av barn med hjertefeil</i>	730
47 Morsmelkens sammensetning	710	<i>Amming av barn med leppe-kjeve-</i>	
Mette Ness Hansen		<i>ganespalte</i>	730
Råmelk	710	<i>Amming av barn med Down-syndrom</i>	731
Moden melk	711	<i>Amming av fullbårne barn som har</i>	
Morsmelk som ernæring.....	711	<i>infeksjon eller er innlagt til observasjon</i> ..	731
<i>Proteiner</i>	711	<i>Amming av flerlinger</i>	731
<i>Fett</i>	712	Håndmelking og pumping.....	732
<i>Karbohydrater</i>	712	<i>Håndmelking</i>	733
<i>Vitaminer og mineraler</i>	712	<i>Pumping</i>	733
Morsmelkens helsefremmende effekt.....	712	<i>Å gi barnet utpumpet melk</i>	734
<i>Helsefordeler for barnet</i>	712	<i>Oppbevaring av morsmelk</i>	735
<i>Helsefordeler for moren</i>	713	Faktorer som kan påvirke morsmelken	735
Referanser	714	<i>Mat og drikke</i>	735
48 Ammeveiledning	715	<i>Legemidler</i>	736
Mette Ness Hansen		<i>Tobakk</i>	736
Ammeveiledning i svangerskapet.....	715	<i>Alkohol</i>	736
Ammeveiledning etter fødselen.....	716	<i>Miljøgifter</i>	736
<i>Første amming etter fødselen</i>	716	Når mor ikke kan eller ikke ønsker å amme	737
<i>Sugetak og tidlige tegn på sult</i>	716	<i>Sykdommer hos moren</i>	737
		<i>Sykdommer hos barnet</i>	737
		<i>Når mor ikke ønsker å amme</i>	737
		Referanser	738
		Om forfatterne	741
		Stikkord	745
		Illustrasjoner	761